אמרים אשר נאספו

מוגש בהוקרה ע"י

הנהלת ישיבה תורה וירא ובית דהל דרב"י מסאטמאר וויליאמסבורג יצ"ו

לרגל פתיחת המגבית - דינער השנתי ויום החזקת המוסדות הבעל"ט
במעמד רבבות אלפי ישראל - כ"א כסלו יום הצלת רביה"ק זיע"א

שמיני עצרת תשפ"ג לפ"ק

אמרין טבין

ביום השמיני עצרת תהיה לכם. ותרגום אונקלוס, עצרת כנישין, לשון אסיפה כי הנה שבט דן נקרא מאסף לכל המחנות, מפני שהיו מהלכין באחרונה, ואמרו חז"ל שהיה מאסף האבידות, שאבדו ישראל ומחזירין אותן לבעליהן, והנה בשמיני הוא עת לקבץ כל הדיבורים, וכל המחשבות שחשב ודיבר איש ישראל אשר נידחו מלעות קדושתן, ולהעלות אותם אז, וזהו עצרת תהיה לכם, לשון אסיפה, שתאספו כל הדיבורים והמחשבות להעלות אותם.

(מאור ושמש)

והיית אך שמח. ודרשו לרבות ליל יו"ט האחרון לשמחה וכו' ת"ל אך חלק וי"ל דזה רמז למה שמקובל ביד כל ישראל שבתפלת מוסף של שמיני עצרת הפתקין נמסרים לשלוחי ב"ד כי הנה כתיב ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים ותיבות לפני ה' אלקיכם צ"ב וי"ל עפ"י הפשט עפי"ד הרמב"ם במורה כי שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול במדות הצדיקים כי אינו דומה שבתו וקומו ותנועותיו והוא בביתו למה שהוא בבית המלך ומזה נלמד גם בימי שמחה אינו דומה אם השמחה הוא לפני המלך צריכה להיות מעורבת ברעדה לא כן השמח בביתו, ולזה בא הרמז בתוה"ק ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים שאם גם צויתי אתכם בשבעת ימים להיות שמח תהי' השמחה כשמח בפני המלך מאחר שישראל עוד תלוין בדין אבל ביום שמיני עצרת לא אמר עוד לפני ה' אלקיכם רק והייתי אך שמח כי אז כבר נגמר לטובה ולפי שהדין נגמר בתפלת מוסף בחצי היום לפיכך אמר "אך" חלק כמו בתשביתו בפסח שרק בחצי היום ואילך תוכלו להיות שמח בשלימות כי אז כבר נגמר הדין לטובה.

(משמרת אלעזר)

איתא במהרי"ל כשהיה בית המקדש קיים היו מקיפים את המזבח בהושענא רבא עכשיו שאין בית המקדש קיים נוטל חזן ספר תורה ומקיף את המזבח כמלאך אלקים. וי"ל דאיתא בזוהר הקדוש למה נקרא המזבח הפנימי מזבח דבשלמא על המזבח החיצון הקריבו קרבנות אבל על הפנימי הקריבו רק קטורת ומה שייך לקראו מזבח ותירץ דעל ידי הקטורת היו זובחים כל התנגדות הקדושה ולכן נקרא מזבח, ואיתא בגמרא דהר סיני נקרא חורב משום שירדה חורבה לאומות העולם עליו נמצא שהתורה דומה למזבח ועוד איתא בגמרא כל העוסק בתורת עולה כאילו הקריב עולה וכו' וכאילו הקריב כל הקרבנות כולם אם כן עסק התורה דומה ממש למזבח ולכן כשאין לנו מזבח מקיפים את הבימה עם הספר תורה.

(הגה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע)

דבש תמרים

ביום השמיני עצרת תהיה לכם. ע"ד פטפטי' דאורייתא יאמר הכתוב, כי איתא בגמ' מצות יו"ט לחלקו חציו לה' וחציו לאכילה ושתי', אמנם בשמ"ע וש"ת מנהג הצדיקים וחסידים להאריך בתפלה ובהקפות ויש שעושין ההקפות כחצות הלילה ומאריכין בהם ואוכלים הסעודה קודם אור הבוקר וממילא מאחרין ביום לבא ולהתפלל ומתפללין עד סמוך לערב ואז אוכלים סעודת היום, א"כ מאחרין זמן של אכילה ושתי' הנקרא לכם, וליכא מידי דלא רמיזא בתורה, ע"כ אומר אני שזה שאמרה תורה ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כלומר שהתירה התורה ביום השמיני שיהיה עצור בחי' לכם, היינו לעצור זמן האכילה יותר מבשאר ימים טובים.

(ייטב לב)

שבעת ימים תחוג לה' אלקיך וגו' והיית אך שמח. איתא בגמרא ת"ר והיית אך שמח לרבות לילי יו"ט האחרון. וי"ל ע"ד רמז דהנה מנהג בני אשכנז שאינם רוקדים ההקפות עם הס"ת בליל שמיני עצרת כ"א ביום שמחת תורה, אמנם מנהג חסידים ואנשי מעשה להוסיף בשמחת תורה גם בליל שמיני עצרת, והנה כמה צדיקים מתלמידי בעש"ט הק' זי"ע וביניהם ק"ז מרן הדברי חיים זללה"ה עשו ההקפות גם ביום שמיני עצרת, אך מנהג אבותינו בידינו לשמוח ולעשות סדר ההקפות רק בליל שמיני עצרת ואח"כ בליל וביום שמחת תורה וכאשר תחשוב מנין ההקפות שמקיפין בכל פעם תמצא כ"א הקפות כמנין א"ך, ודבר זה נרמז במאמר הגמ' כי ממה שנאמר והיית אך שמח, והוא לרמז שיוסיפו לשמוח בכ"א הקפות, ע"כ שזה בא לרבות לילי יו"ט האחרון של חג דהיינו ליל שמיני עצרת לשמחה, שעי"ז יש כמנין א"ך הקפות.

כ"ק מרן רבינו הגה"ק שליט"א

דבר בעתו

ליקוט מספרי חסידות בגודל מעלת הימים וסגולתן

גמר חתימה ומסירת הפתקין

אמרו בזוהר (ח"א רכ) שעיקר גמר החותם נגמר ביום שמיני עצרת בתפלת מוסף, הגם שהרמ"ע ז"ל (עשרה מאמרות חיקור דין ח"ב פכ"ז) מיאן בזה, ודעתו שטעות סופר הוא בזוהר, קשה לשבש כל ספרי הזוהר שבדינו ואין זה הכרח.

(בני ישששכר מאמר י"ג אות ג' דף נ"ה ע"ד)

הנה ידוע הגם שבהושענא רבה יוצאין הפתקין, עכ"ז עדיין הם נעצרים עד שמיני עצרת, ועוד נותנים זמן להאדם שישוב בתשובה, ויקבל עליו מלכות עול מלכותו יתברך עול מלכות שמים שלימה, וזהו ביום השמיני עצרת תהיה שיהיה עוד עצרת דהיינו מעצור ועיכוב להגזרין והפתקין, לכם אותיות מלך, שעוד נותנים להאדם זמן עד שמיני עצרת לקבל עליו מלכות שמים, ולשוב בתשובה שלימה לפניו ית'.

(באר משה ד"ה ביום, דף קצ"ד ע"ג)

הנה ידוע ג' רגלים הם נגד אברהם יצחק ויעקב, ושמ"ע הוא נגד דוד רגל רביעי, והנה שמ"ע הוא יום נגד נ"א מר"ח אלול ימי הרצון של ישראל, והוא גמר החתימה טובה לישראל, כי דבר מלך שלטון (קהלת ח, ד) ודבר המלך ואשר נחתם בשם המלך אין להשיב (עי' מגילת אסתר ח, ח) וז"ש (בראשית יג, ח) אל נא תהי מריבה וכו', ר"ל ע"י המריבה שביני ובינך יתעכב ח"ו ניצוץ דוד, ואז לא יהיה נ"א היינו יום הנ"א הוא שמיני עצרת, והוא מה שאנו אומרים הושיעה נא הצליחה נא שהוא עיקר הישועה והצלחת ישראל.

(אגרא דכלה פ' לך ד"ה ויאמר, דף פ"ט ע"ב)

עצרת וקישור לימים טובים

כדי שתשאר בנו השפעת הקדושה והאהבה הנשפע לנו בימי החג גם לימות החול יש צורך ביום ממוצע בין ימי החול לימים המקודשים, שעל ידו יתקשרו אלו באלו ובאמצעותו תהא הקדושה נמשכת לימות החול, ושמיני עצרת הוא הממוצע לעצור השלימות של הימים המקדושים האלו על כל ימות השנה, אמנם אפ"ל עוד דבחו"ל באויר ארץ העמים שבטלה הטהרה ואין הקדושה גדולה כל כך לא סגי בהכי ויש צורך עוד ביום ממוצע נוסף על שמיני עצרת, דע"י יו"ט א' שהוא מדאורייתא לא יתקשרו הימים הנשגבים הללו עם ימי החול הבאים אחריו, כי לפי ערך גודל בחי' הקדושה אשר בו לא יתקשר היטב עם ימות החול ובצאת ממנו לימים פשוטים לא ישאר מהרגשת הקדושה הלזה מאומה לימים הבאים אחריו, ולזה שקדו חכז"ל על טובתינו וקבעו לנו עוד יו"ט שני של גליות, ולאשר שהוא רק מדרבנן ולא אלים קדושתו כמו דאורייתא שפיר יתכן להיותו בחי' ממוצע בין קדושת יו"ט א' שהוא מדאורייתא לימי החול הבאים אחריו, וע"כ ע"י זה היום של שמחת תורה נגילה ונשמחה גם בימי החול להרגיש הרגשת קדושה והשפעת האהבה הנשפע לנו בימי החג, ובאמצעותו והיתה לה "שמחת עולם" דע"י האהבה שנרגיש ביום זה יתקשרו ויתחברו עמו גם ימות החול הבאים אחריו ותהא האהבה שמחת עולם גם בכל ימות השנה.

(דברי יואל)

אמרו צדיקים שמיני עצרת היא הקשר והכולל (בל"א איז דער שלוס) מהחג הק', וכענין מעשה אורג שעושים בשפת הבגד שפה כפולה שלא יקרע, כמו כן היא בחינת שמ"ע, ונוכל לזכות בקדושת היום להשאר בכל הקבלות והרצונות טובות שקבלנו עלינו.

(ישמח ישראל אות ל"ז, דף פ"ח ע"ג)

יו"ט של עצרת היא עיקר של כל הימים טובים, ביום השמיני עצרת תהיה לכם, עצרת היא לשון אסיפה (ת"א) כנושי תהיו לכון, היינו החסדים אשר כנסתם וקיצבתם ואספתם עד עתה, תהיו לכון שתוכלו לקבלם ולהחזיקם אצליכם, הנה ביום הכיפורים נמחל כל העונות, ולכן אמר הקב"ה קשה עלי פרידתכם, היינו כי קשה מאד שיהיה ח"ו פירוד, כי הצדיקים צריכין להיות אצלם רק אחדות, אמר הקב"ה עכבו עלי עוד יום אחד הוא יומא דכליל כל יומין (פע"ח שער כ"ח פ"א) והיא בחינת חסד, היינו לעכב החסדים אשר נאספו ונקבצו להמשיך אותם על כל השנה.

(כנסת ישראל בד"ה באופן, דף נ"ד ע"ב)

כתיב (שמות כג, יד) שלש רגלים תחוג לי בשנה, ובשמיני עצרת לא כתיב לשון רגל, אכן הוא רגל בפני עצמו שבו נגמרים ומתיחדים כל היחודים מכל הרגלים ומכל השנה, שעם בני ישראל מייחדים יחודים שונים בכל רגל מהשלש רגלים ושמיני עצרת הוא רגל בפני עצמו להתאסף בו כל היחודים.

(ברכת דוד ד"ה ועיקר, דף ע' ע"ג)

מקור ושפע לכל השנה

כל המועדים בכלל המה לכל ימי השנה, וחג הסוכות הוא המקור של המועדים, וכמאמרם ז"ל (ר"ה ד) שזה גורם שזה אחרון ושמיני עצרת הוא המקור של חג הסוכות, והוא הכלי המחזיק ברכה, כענין מאמר חז"ל (סוף עוקצין) לא מצא הקדוש ברוך הוא כלי מחזיק ברכה לישראל אלא השלום, ולזה נקרא עצרת לשון אוצר, ע' וא' הם ממוצא אחד, וגם המשמעות הוא אחד, כי על ידי שנעשה הגבלות כלי לאצור השפע, על ידי זה נעצור ונקלט השפע בהמקבל להיות מחזיק ברכה, ולטעם זה מברכין בו גשם, הגם שיש מקומות שאין עתה צורך להם, רק מפני שעתה עת פתיחת המקור לקבל הברכה.

(תורת אמת, בד"ה בשם ד', ע"ד ע"ב)

מעין דלעתיד לבוא

יום הזה רומז על ימות המשיח, שההקף יהיה שמונה, כדאיתא בגמרא (ערכין י"ח) כינור של מקדש של שבעת נימין היה כו' ושל ימות המשיח שמונה.

(בית יעקב ד"ה והנה, דף ע'.)

סוד ביום השמיני וכו' מלך הדר עולם התיקון, ברור מכל רע כולו טוב.

(היכל הברכה פ' ראה בד"ה שלוש, דף ק"ג ע"ב)

אין שום מצוות בשמיני עצרת, דהוא מעין לעתיד, ומצות בטילות לעתיד (נדה ס"א) היינו מצות מעשיות, ויהיה הכל רק במחשבה.

(חשבה לטובה ד"ה שמיני, דף ע"ה ע"א)

שמיני עצרת כוללת כל שלשה רגלים וכו', וסימנך (דברים טז טז) שלו"ש פעמים בשנ"ה הוא עצמו מספר ביום השמינ"י עצר"ת.

(היכל הברכה פ' בלק ד"ה שלוש, דף קנ"ז ע"א)

קדשתו יותר מיוהכ"פ

והיית אך שמח, אמרו חז"ל לרבות לילי יו"ט אחרון לשמחה או אינו אלא יו"ט הראשון כשהוא אומר אך חלק ע"ש, הנה אתי הקרא לרבות ליל יו"ט אחרון ולמעט ליל יו"ט הראשון, ויש ליתן טעם לדבר, על פי מה דאיתא ברמ"ע (מאמר חקור דין חלק ב' סוף כ"ז ע"ש) שלשון חג מורה על חוגה ועיגול הסובב על איזה מרכז, כמו שאר ימים טובים שכולם סובבים על נקודת שמיני עצרת, אבל שמיני איהו גופא הנקודה קדושה העליונה מכל הקדושות אפילו מקדושת יוה"כ ולא שייך לקרותו חג, ובעיקר עיקר קדושתו היא היפך של יוה"כ, דיוכ"פ הוא ע"י עינוי נפש וקדושת שמיני ע"י שמחה, וזה נקרא (שיר השירים ז ז') מה יפית ומה נעמת אהבה בתענוגים, כי אהבת השם ע"י עינוי כמו יו"כ, למטה ממדרגות אהבת שמיני עצרת שהיא ע"י שמחה, ויום השמיני הוא בעצמו כמו יו"כ, לכן שווין בקרבן מוסף כמו יוה"כ, ואפ"ה קדושתו יותר מיה"כ ע"י שמחה חדותא דמלכא עם ישראל, לכן שאר י"ט שקדושתן עומד על איזה דבר מצוה שחיטת קרבן פסח, שתי הלחם בעצרת, שופר בר"ה, עינוי נפש ביוה"כ, ונטילת לולב בחג, ועיקר מצותן אינו אלא ביום, גם שמחתן אינה אלא ביום, אבל קדושת שמיני שאינו אלא ע"י שמחת האדם שמתענג על ה' וחדותו יתברך ואינו עומד על מצוה מיוחדת, ע"כ גם לילה אתרבי לשמחה.

(חת"ס דרשות ד"ה והיית, דף מ"ז ע"ד)

השמחה פנימיות נשפע מלמעלה

והיית אך שמח הוא לשון הבטחה שתהיה בשמחה, והענין הוא כמו שדרשו (יומא לט) מפסוק (ויקרא יא מד) והתקדשתם והייתם קדושים, אדם מקדש עצמו מלמטה מקדשין אותו מלמעלה, והתקדשתם הוא מצד האדם כמו ושמחתם, והייתם קדושים הוא הבטחה מלמעלה כמו והיית אך שמח, והענין הוא כי אין ביד האדם להוליד השמחה בלבו רק ע"י מעשה המצוה כמו ע"י ד' מינים וע"י מצות סוכה, על זה נאמר ושמחת בחגך, וגם בשבועות ע"י מתן תורה, אבל בשמע"צ אין בו שום בפועל, וגם לא זכר מהעבר כשאר מועדים, רק זהו שורש היו"ט שהשי"ת משפיע השמחה בפנימיות נקודת הלב בלי פעולת האדם, והיינו ע"י שנקלט כל פעולות המצות של ז' ימי החג להיות נאסף עתה בפנימיות נקודת הלב שיתקיים בקביעות, ולכן רמזו בזה על יו"ט אחרון (סוכה מח) מפני שיש בו שמחה לפניו, שע"י השמחה שלפניו מצד פעולות המצות כנ"ל, נתרבה ממילא השמחה בלב ביו"ט האחרון מלעילא, ולכן נקרא שם היום עצרת כנישו דחדוה, מפני שנקלט השמחה בפנימיות הלב להתקיים על כל ימי השנה.

(פרי צדיק אות מ"ג, דף קל"ג ע"ג)

המשכת שמחה לכל השנה

מצות שמחה הוא מה שנאמר והיית אך שמח שנדרש (סוכה מ"ח) על שמיני עצרת, שאז אין שום מצוה, רק קביעות השמחה שיהיה לו הויה לעלמי עד (וכו') ששמחין בלא שום מצוה רק בדברי תורה, כמו שנאמר (תהלים יט ט) פיקודי ה' ישרים משמחי לב.

(פרי צדיק סוכות אות י"ז, דף קכ"ג ע"ג)

כדי שיהיה נשאר בנו שמחת התאחדות הזה גם אחר עבור ימי הסוכה, ניתן לנו יום שמיני עצרת, להרבות השמחה גם על כל השנה, ועל זה רמזו ז"ל מפסוק והיית אך שמח, לרבות לילי יו"ט האחרון לשמחה, וכדאיתא על זה במדרש (עי' ב"ר פס"א ד') תוספתו של הקדוש ברוך הוא מרובה על העיקר, ובוודאי שגם העיקר של השם יתברך הוא בלי גבול, רק שענין תוספתו הוא לרבוי ענין גם לזמנים אחרים.

(תורת אמת הו"ר תר"מ ד"ה והנה, דף ס"ד ע"ד)

תפלה בצבור

שמעתי מפ"ק זקיני מו"ר ז"ל בשם רבו הרבי ר' בונם ז"ל שהזהיר להחסידים ביום שמ"ע יתפללו הכל בציבור, בזה יתוקנו כל התפלות יחידים אשר התפללו בכל השנה.

(שפתי צדק סוכות אות כ"ה דף קס"ב ע"ב)

אופן התפלה בדביקות וכוונה

בשמיני עצרת בתפלת שחרית ומוסף ידבק גופו ונפשו מאוד בדביקת הבורא ברוך הוא, כי אז הוא ג"כ עת רצון גדול על כל השנה.

(אור עינים הקדמה דף ל"ב)

צריך לכוין בהתפלה מאד, כי בסוכות יש סיוע מסוכה ולולב משא"כ בשמיני עצרת, והוא העולה על כל הימים שמר"ח אלול עד עכשיו שהולכין מדרגא לדרגא.

(מראה יחזקאל סוכות ד"ה ענין, דף ל"ב ע"ג)

תפלה על עניני גשמיות

ידוע מצדיקים אשר שמיני עצרת הוא עת מוכשר להמשיך גשמיות ופרנסה לישראל.

(אמרי נועם ח"ג ד"ה ידוע, דף ל"ח ע"ד)

נהירנא כד הוינא טליא, שמעתי שאמר אדוני אבי הגה"ק זלה"ה בשם הרה"ק מוה"ר נפתלי מראפשיץ וכל הענין איני זוכר רק זאת מה שאני זוכר, שאמר על הפסוק (בראשית כד, יד) הטי נא כדך ואשתה ואמרה שתה וגם לגמלך אשקה, דידוע מספרים הקדושים דמראש השנה עד שמיני עצרת העיקר לבקש רק על רוחניות לבד ולא עסקי עולם הזה, ובשמיני עצרת שהוא בחינת שאל מה דבעי, מותר לבקש אז על ענין עוה"ז, שהשי"ת ישפיע לנו בריאות ופרנסה טובה, והנה מבואר בשם האר"י ז"ל דבשמ"ע מאיר שם כ"ד עיינין, וזהו הטי נא כדך ואשתה, ואמרה לא לבד שתשפיע לתלמידי חכמים יהי' כל טוב.

(דברי יחזקאל ד"ה נהירנא, דף ס"ז ע"א)

המשכת שמחה על כל השנה

בשמיני עצרת נמשך בחי' שמחה בתורה על כל השנה, דהנה עסק התורה אין צריך להיות בקרירות, כי אם ללמוד בשמחה ותענוג (בלשון אשכנז קוועל) כמארז"ל (שבת ל' ע"ב) וכן לדבר הלכה, וכתיב (תהלים יט ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב, ושמחה זו בתורה נמשך בשמיני עצרת, ולכן נקרא שמחת תורה.

(מגן אבות סוכות ד"ה הללו, דף פ"ח ע"ד)

ענין שמחת תורה שהשמחה של כל השנה בתורה ומצות נכלל ביום אחד, שהוא כללות כל השנה.

(לקוטי תורה פ' ראה בד"ה אך, דף ל"ד ע"ג)

מעלת ותועלת השמחה

אא"ז זלה"ה הייטב לב אמר פעם אחת אצל ההקפות דבאמת יש לתמוה איך יערב לבנו לשמוח כל כך ביום שמח"ת, אחרי שאין אתנו יודע האיך ומה נפסק עלינו בימי הדין, וגם בהאי יומא דשמ"ע גמר מסירת הפתקין דספרי חיים וספרי מתים פתוחים, והאיך נוכל לשמוח כל כך לשמחה מה זו עושה, אמנם אפשר לומר על דרך שאנו אומרים אבינו מלכינו קרע רוע גזר דיננו, ולכאורה הול"ל בטל גזר דיננו, אמנם הכוונה שאף אם יצא ח"ו הגזר חייב יקרע הקב"ה, והיינו שיהפוך צירוף האותיות של תיבת חיי"ב להציג את השני יודי"ן בראשו ובסופו של התיבה, ויהי' נעשה מזה הצירוף יחב"י, שהוא ר"ת (תהלים קמ"ט ה) י'עלזו ח'סידים ב'כבוד י'רננו, וע"י כח השמחה של מצוה שאנו שמחים ביום הזה עם התוה"ק יתהפכו כל הדינים לרחמים וחסדים.

(דברי יואל אות ע"ח ד"ה אא"ז, דף תרנ"ב ע"א)

מבואר ג"כ בספרים הקדושים דהאדם אם משמח עצמו בשמחת תורה, אזי מוריש זה התורה לבני בנים עד סוף כל הדורות.

(הישר והטוב ד"ה עלה, דף מ"ה ע"ג)

השמחה אף לפשוטי עם

לכאורה למה נקרא שמחת תורה, ומה גם (זוהר ח"ג ע"ג) שהקב"ה ואורייתא וישראל חד (וכו'), ונראה על פי משל, כי עינינו רואות כשר יזכה איש פשוט שפל ערך להיות על שמחת צדיק מפורסם כשעושה נשואין לבנו או בתו, והיה לו ככמה יגיעות לכתת רגליו ממרחק רב, וכאשר יזכה להיות שמה על שמחתו, אז משמח את עצמו מאוד מאוד, ומפזז ומכרכר בכל עוז ומרקד בכל כוחו, וכאשר שואלין אותו לשמחה זו מה זו עושה, ישיב על מה לא אשמח שאיש פשוט כמוני שפל ערך זכה להיות על שמחת בת מלך מלכי רבנן, אשר כמה אלפים אנשים גדולים חורי ארץ באו לכאן ממרחק בהוצאת מרובים, ואנכי עני ואביון שפל ונבזה זיכני השי"ת להיות ג"כ עמהם על שמחה זו, והנמשל מובן, ולכן אילו היה נקרא שמחת ישראל, הרוצה לשמוח היה צריך להיות בבחינת ישראל, לקיים תורה ומצות כראוי, משא"כ כשנקרא שמחת תורה, והוא שמחת ה' כי כל התורה שמותיו של הקב"ה (זוהר ח"ב קכ"ד) וקב"ה ואורייתא וישראל (בחי' ישראל) חד ותורה נקרא בזוהר הקדוש ברתא דמלכא, לזה כל איש כקטן כגדול אפילו השפל ערך צריך לשמוח בשמחתה, וגם עוד יותר כמשל הנ"ל ולזה ראינו מפשוטי עם בני ישראל ששמחים עוד יותר ויותר.

(בית יעקב פ' בראשית ד"ה לכאורה, דף א' ע"ד)

סגולה לידבק בתורה בכל השנה

שמחת תורה היא הכנה על כל השנה להיות קבוע בתורה כמ"ש חז"ל (ב"מ פ"ה) על שלא ברכו על תורה תחלה, ולכן בתחלת השנה יש שמחת תורה שיתבונן האדם גדולת התורה שהם דברי אלקים חיים, וע"י התשוקה והשמחה להתדבק בתורה, נשאר אח"כ דבקות מעסק התורה כמ"ש במדרש וזאת הברכה יש ברכת התורה לפניה ולאחריה וכן אף אנשים סוחרים שבכל השנה אין עוסקים תמיד בתורה, מ"מ ע"י השמחה בתחלת השנה שקובע בלבו וקשה לו לפרוש מדברי תורה, מועיל לו שלא ישכח לגמרי אף שעוסק בדברים אחרים, וכתיב (דברים לג יח) שמח זבולן בצאתך, וקשה כי למה ישמח בחלק זה, שהוא עצה שע"י השמחה קודם שיצא לסחורה ע"י זה יהי' נשמר בצאתו, ולכן יש שמחת תורה בתחילת השנה כנ"ל.

(שפת אמת סוכות תרל"ד ד"ה שמחת, דף צ"ב ע"א)

גודל השמחה

השמחת ההקפות, לפי שהוא שמחה דספר תורה עצמה, גבוה הוא הרבה גם מבחינת שמחת בית השואבה.

(סידורי הרב, שער הסוכות ד"ה וזהו, דף נ"ג ע"ב)

סגולת הקפות

חז"ל יומא (פג) מי שאוחזו בולמוס הוא הס"מ שמבלה הכל, כי בולמוס אותיות ס"מ, מאכילין אותו הקל הקל הוא קולות שמזמרין בשעת הקפות שעי"ז מבטלין אותו.

(עטרת ישועה בד"ה מכנף, דף ע"א ע"ג)

ביטול גיהנם

ע"י ההקפות ביום שמ"ע ועושין שמחת תורה, עי"ז מבטלין גיהנם של א"ש ושל"ג, כי שמ"ע הוא ביום כ"ב ושמחים עם התורה, שכן תור"ה עם כ"ב עולה א"ש של"ג.

(עטרת ישועה ד"ה ע"י, דף ע' ע"ג)

ארבעה מינים שבלולב הם כנגד ד' אותיות הוי"ה, בניקוד קמץ, ושם זה הוא שם של חסד רק שאין להחסד התפשטות, וזהו סוד וקמץ הכהן (ויקרא ח' יב) וחג שמיני עצרת הוא נגד ד' אותיות השם הק' הוי"ה בנקודת פתח, היינו שבחג הזה יש להחסד התפשטות בכל האורות העליונים ובכל העולמות העליונים ובכל כוחות עליונים ותחתונים, וכל זה על ידי שאנו עושין הקפות ומשמחין בשמחת תורה.

(אוהב ישראל סוכות ד"ה ארבעה, דף צ"ב ע"ג)

ודוד מפזז וכרכר לפני ארון ברית ד' (שמואל ב ו' טז) ומיכל שחקה, ע"כ לא היה לו בנים, נמצא ע"י הקפות שמרקדים עם התורה יכולין להמשיך בנים וגם רפואה, כי הקפ"ה עם בני"ם עולה רפוא"ה.

(עטרת ישועה ד"ה ודוד, דף ע"א ע"ב)

הקפת שישית

היסוד העבודה היה אומר לאברכים להקפיד להקיף הקפה שישית עם הספר תורה בשמחת תורה, ואם לא היה בידם ס"ת בזמן ההקפה, יקחו לידם ס"ת אחר הקפת הציבור, ויקפו בזה הקפה ששית שזו תיקון לפגמי שמירת הברית.

(אבקת רוכלים פ"י דברי קבלה אות ס"א דף קצ"ד ע"א)

ענין הריקודין

מה שמרקדין ומשמחין כל כך בשמח"ת, נודע מה שאמר בזה הרה"ק מוה"ר יצחק אייזיק מקאלוב זצ"ל להסביר על פי משל לאחד שבא לבית מלון וצוה לתת לו מכל טוב מאכלים טובים וחדרים נאים ביותר, ככה עשה לא יום אחד ולא יומים, עד שבא בעל הבית אצלו עם חשבון גדול שישלם, אמר אין לי לשלם, וא"ל הבעה"ב אם כן אמסור אותך לממשלה, שיתנהו אל בית הסוהר, א"ל ומה יהי' לך מזה הלא לא תרויח בזה כלום, אך כיון שאין לי

לשלם ארקוד לפניך ריקודים נאים מה שאני יכול, ועל ידי זה יתרבו הבאים כאן ותרויח עי"ז ממון הרבה כפי התשלומין המגיע לך, וכן הוא בשלנו שבכל הימים נוראים אנו מבקשין בני חיי ומזוני, ומבטיחין להקב"ה להטיב מעשינו, ובהגיע יום שמח"ת ואין לנו מה לשלם, רוקדין לפניו ית' בשמחת תורתו, ומכניסין בזה הרהורי תשובה בלבות בני ישראל, ועל ידי זה יתרבה מצות ומעשים טובים עכדה"ק.

(אגרא דצבי אות ק"ע, דף קפ"ד ע"ב)

אופן הריקודין

ענין של שמחת תורה שישראל שמחים בהתורה הקדושה ומרקדים בהתורה הקדושה, והריקוד הוא בחינת בירורין בירור אוכל מתוך הפסולת בבחינת כיצד מרקדין, שלא ירקד מחמת מנהג העולם בהבלים ושטותים ושמחת הוללות, רק הריקודים יהיו לשם בירורין אוכל מתוך הפסולת, ועל ידי זה נעשה כל המשכות והשפעות החסדים, אל אל"ף למ"ד במילואו גימטריא הק"ף שעל ידי ההקפות נמשכים כל החסדים משם א"ל.

(ברכת דוד ד"ה עינן, דף ס"ט ע"ג)

יכולים לתקן יותר מר"ה ויוה"כ

סיפרו לי כמה תלמידים ששמעו מרבינו (בעהמח"ס קדושת יו"ט) בימים אחרונים של סוכות שאמר כשאדם מגביה רגל אחת לרקוד בשמחת תורה, בזה מתקן אדם יותר ממה שנעשה מר"ה עד אחר הימים טובים.

(צדיק כתמר יפרח בד"ה וגם, דף י"ב)

מעלת הריקודין עליה לתפלות

אדוני אבי ז"ל היה אומר בשם אא"ז ז"ל בזה"ל, מה הם הריקודין איני יכול להגיד לכם אבל זאת אני אומר, שכל תפלות שאין להם עליה בכל השנה, ביום זה אנו מעלים אותם על ידי הריקודים.

(מקרא קודש ד"ה אמונים, דף רל"ז ע"ב)

א"י נפשי חולת אהבתך אנא א"ל נא רפא נא לה וכו', דלכאורה יל"ד למה כפל לומר תיבת "נא" פעמים ושלש ולכאורה הוא יתור לשון ללא צורך וצ"ב הכוונה, ואפ"ל עפ"י המבואר בספרן של צדיקים דע"י כח השמחה של מצוה ששמחים בשמע"צ ובשמח"ת יתעלו ויתוקנו כל התפלות שהתפללו בימים הנוראים שעברו עלינו, ולז"א נפשי חולת אהבתך, דהנה אם ח"ו אין תפלות ישראל מתקבלות ברצון זהו המחלת לב היותר גדולה, וז"ש נפשי חולת אהבתך דמי יודע האם זכינו בכל אלה הימים הקדושים להתפלל תפלות אמיתיות שיהיו ראוים להתקבל ברחמים וברצון לפני כסא כבודו יתברך, ולזה בקשתינו שע"י כח השמחה של מצוה שאנו שמחים עתה בשמחת תורה יהי' תקנה לכל אותם התפלות, וזהו שאנו מבקשים אנ"א א"ל נ"א רפא נ"א לה, ונא יתפרש מל' תפלה ובקשה כאמרם ז"ל אין נא אלא בקשה להבוי"ת שעתה בשמחת תורה יהי' רפואה ותקנה לכל התפילות והבקשות הרמוזות בתיבת נ"א שהתפללו בימים המקודשים שכולם יעלו לרצון ויתקבלו לפני הקב"ה.

(דברי יואל שמחת תורה)

ביום השמני עצרת תהיה לכם (במדבר כט לה) על דרך צחות כי כשמלך עושה שמחה של נשואין וכדומה, מוציא האסורים לחפשי ולחירות וצריך לאסוף אותן הביתה, והנה בשמיני עצרת זמן שמחת תורה כחתן יוצא מחפתו כביכול כידוע ליודעי חן מכוונת ברכת גשם, אז מוציא הניצוצות הק' ונשמות דאזלין ערטילאין לחפשי וחירות וצריך לאסף אותן הביתה, וז"ש וביום השמיני עצרת לשון כנישו ואסיפה כתרגומו תהיה לכם, והבן.

(ייטב לב לשמיני עצרת)

שמענו מאבותינו זצ"ל בשם הגה"צ מהר"ם מקאסוב זצ"ל שאמר להחסידים בשעת שמחת ריקודין וזה לשונו רמסו הקליפות.

(עטרת ישועה ד"ה א"י כי, דף ס"ה ע"ד)

שם הקפות

אדמו"ר זצוק"ל אמר שהשם הקפות הוא מלבד מה שמורה על פעולת ההקפה, מורה ג"כ על משמעות ההלוואה, על דרך שאיתא (אבות ג' טז) החנוני מקיף, כי השי"ת מלוה לאדם על השעה הזאת אור התורה, שמשה רבינו ע"ה התענה על זה ארבעים יום וארבעים לילה, ועלינו לשלם הלואה זו מעט מעט בכל השנה.

(אמרי פנחס שבת ומועדים אות ר"י ענף ז', קל"ג:)

השי"ת ומלאכים באים להקפות

אדמו"ר זצוק"ל היה לובש את הקאפעטע הלבן עם החגורה והמצנפת הלבנה אל ההקפות כמו שהיה לובש ביום הכפורים ובליל פסח, ואמר כי ביוה"כ אנחנו מתאמצים להתעלות ולהשתוות להמלאכים שנוכל לעמוד עמהם מעורבב ביחד, וע"כ אנו לובשים לבנים כמו המלאכים, ובעת ההקפות בא השי"ת וכל פמליא דיליה לעולם הזה לשמוע ההקפות עם הזמירות והריקודין של ישראל, כמו שבאים בליל פסח לעולם הזה לשמוע ההגדה כדאיתא בזוה"ק (ח"ב מ') וע"כ אנו לובשים לבנים בליל פסח להשתוות אל המלאכים שבאים בבתנו, וכן גם בהקפות שייך טעם זה.

(אמרי פנחס שבת ומועדים אות ר"י ענף א', דף קל"ג ע"א)

אדמו"ר זצוק"ל אמר שבכל הקפות מקיפים עם ישראל ג"כ מלאכי מעלה, השלוחים המביאים ההשפעה דקדושה לעולם הזה, ולכל מין שפע יש מין המשפיעים חסד להקפה א' מלאכים המשפיעים שמירה להקפה ב', מלאכים המשפיעים רחמים להקפה ג', מלאכים המשפיעים כח הניצוח להקפה ד', מלאכים המשפיעים כח התולדה להקפה ו', מלאכים המשפיעים עושר וכבוד להקפה ז'.

(אמרי פנחס שבת ומועדים אות ר"י ענף ב', דף קל"ג ע"א)

פעם אחת נשמע מפה קדשו של אא"ז הייטב לב זלה"ה שאמר באמצע ההקפות וגילו יהודים כי זקיני (הישמח משה) הנה הוא נמצא פה אתנו (פרייט זיך יודן דער זיידע איז דא).

(דברי יואל הו"ר אות קל"ג בד"ה ואפשר, דף תקי"ב ע"א)

מקובל לנו מהקדושים זי"ע אשר בליל שמח"ת באים הנשמות מגן עדן לראות הקפות ושמחת התורה אצל בניהם.

(עטרת ישועה בד"ה בעבור דף ס"ג ע"ג)

סיפר ר' אלי' פאללאק ז"ל שלמד אצל בעל ייטב לב זי"ע והיה שם בשמחת תורה, ואמר לאנשים פרייטס ענק דער זיידע איז דא, והדליקו נרות לכבודו.

(צדיק כתמר יפרח, ד"ה וסיפר, דף ו')

קריאת התורה ליל שמחת תורה

מאת: הרב שלמה שבתי קעסטנבוים

הראשון המביא המנהג הזה הוא ב'ספר המנהגים' (לר"א אייזיק מטירנא, הוצאת מכון ירושלים הל' שמיני עצרת): "בליל שני, הוא שמחת תורה, מעריב את יום השמיני ותפילה וקידוש כאמש, ואז מפקין כל הספרי תורות שבארון, וש"צ נוטל ספר תורה אחת ומתחיל אנא יי' הושיעה נא וכו' אלקי הרוחות וכו' ב' או ג' חרוזות, **ואז גוללין ומחפשין וזאת הברכה בספר תורה ראשונה, ובשנייה בראשית, ובשלישית למוסף ביום השמיני בפינחס**, ומזמרין זמירות, ואחר כך עומדין עם כל הספרי תורה ואומר ש"צ 'התקבצו מלאכים' ו'שישו' ו'אשריכם ישראל' ו'בוא יבוא צמח', מכל אחד ב' או ג' חרוזות, ולכאורה עדיין לא מבואר שקראו בספר תורה אלא שגוללין ומחפשים וזאת הברכה בספר תורה ראשונה וכו', עיי"ש.

וכך מבואר להדיא ב'לבוש' שמעתיק את לשון ספר המנהגים: "ומסבב את המגדל והעם עמו עם שאר ספרי תורה ואומרים אח"כ על הכל, והולכין על המגדל וגוללין השלשה ספרי תורה **להעמידם על פרשיות שיקראו למחר**, הראשונה על וזאת הברכה, ושנייה על בראשית, והשלישית על פרשיות קרבנות בפנחס ביום השמיני", עיי"ש.

אולם בדפוס וורשא בספר המנהגים יש הוספה: "ומנהג באלו המקומות לקרות כל הנדרים, אך מדברי הרמ"א שיובאו להלן משמע שלא היה כתוב כן בכת"י אלא זוהי הוספה מאוחרת, ויש שרצו להגיה ומנהג לקרוא **כל הנערים**, אולם כנראה הי' כ' שם כל הנדרים [עי' להלן הביאור] רק אינו מבעל המנהגים רק הוספה אחרת

וממש כלשון הזה כ' ב'מעגלי צדק': "ערבית מתפללין כל התפלה כדאתמול, ומוציאין שלשה ספרי תורה **וגוללין אותן על הפרשיות שיקראו למחר, ובין כך שגוללין אומרים שישו ושמחו וגילו בשמחת תורה** וכ' ואומרים עלינו לשבח, קדיש יתום, יגדל", עיי"ש.

וב'דרכי משה' (סי' תרס"ט) מביא המנהגים הנ"ל ומוסיף: "והמנהג אינו כן עכשיו אלא קורין כל הנדרים שבתורה בליל שמחת תורה, וקונין הנדרים ונותנין למי שקונה לאחר שעלה לספר תורה מי שבירך", כוונתו שאין המנהג רק לגלול הספר תורה על מקומם שיקראו למחר אלא גם קורין בספרי תורה ולא במקום שיקראו למחר אלא נוהגין לקרות כל הנדרים שבתורה. וכך כותב ה'רמ"א בהג"ה: "ובלילה קורין בספר תורה הנדרים שבתורה וכל מקום לפי מנהגו", עיי"ש, ופרשיות נדרים היינו כל הפרשיות הטובות שהמנהג הי' לנדור נדרים לצדקה מי שהי' עולה לתורה בפרשיות הללו, וב'שער אפרים' (שער ח' סעי' נ"ז) כתב "כגון פ' ויכולו או המלאך הגואל או ברכת כהנים ופסוקים אחרים של ברכה", ומקורו כנראה מדברי ה'לבוש' אשר כשמתאר את כל החיובים לעלות לתורה בשבתות השנה, כותב בשבת בראשית שיש נדר ויכולו, או נדר המלאך הגואל, וה'בכורי יעקב' (תרס"ט) מוסיף פרשת ויתן לך, פרשת שירה, ופרשת מה טובו, עיי"ש.

וב'בכורי יעקב' שם מביא שפעם אחת ראה בקהלה א' שהיו קורין ליל שמחת תורה פרשה ראשונה שבמטות ונראה שהם הבינו מה שכתב רמ"א הנדרים שהיא פרשת נדרים וטעות גמור הוא, עיי"ש, וב'קיצור שו"ע' (סי' קלח, סעיף ז) כותב ג"כ ויש מקומות שנוהגין לקרות בפרשת נדרים, וב'ילקוט הגרשוני' (סי' תרסט, אות ג) כותב ע"ז וחידוש על גדול כמותו שטעה בזה, ובשו"ת 'תירוש ויצהר' (סי' קז, אות טז) רוצה ליישבו דאין טעות כ"כ: והוא ע"ד אמרם ז"ל אבות (פ"ג מי"ז) נדרים סיג לפרישות, ובמס' נדרים דף ח' איתא "מנין שנשבעים לקיים את המצות וכו' ובספרי פ' ואתחנן איתא "שכך אתה מוצא בכל הצדיקים שהשביעו את יצרם, באברהם וכו' בבועז וכו' בדוד וכו'", ובמדרש רבה (רות סוף פ"ו) ליצרו נשבע עיי"ש, וכיון דבשמחת תורה מסיימים התורה ומתחילין מחדש ומקבלים ע"ע מהיום והלאה לקיים תוה"ק ומצותיה, לכן קוראים בפ' נדרים בפ' מטות לרמז על חומר הנדר והשבועה", עיי"ש.

וב'חיי אדם' (כלל נ"ז אות ז) מביא ב' מנהגים הנ"ל: "ובמקצת מקומות אין קורין בלילה אלא גוללין הס"ת על הקריאה של מחר וכן נוהגין בק"ק פראג, ובמדינות אלו קורין גם בלילה", עיי"ש.

הרי מבואר דעיקר המנהג הי' לשמוח בשעת הגלילה, ואח"כ הוסיפו לנהוג גם לקרוא בס"ת, והטעם כמבואר שם ב'שערי אפרים': "ואעפ"י שאין זמן קריאת התורה בלילה עושין כן לשמחת תורה" עיי"ש, וב'מקראי קודש' (שער

כ"ב סעי' י"ז סק"א, מובא בהגהות שערי רחמים על השער אפרים שם) הוסיף דיש בזה גם שורש בהלכה: "דכיון שהוציא הס"ת להקיף הבימה חשו שלא יהיה הטלטול בכדי, לכן קבעו לליל זו קריאה, ואף יש מקומות שאין קורין כלל, ולמען יתקן החשש מטלטול הס"ת לוקחין ג' ס"ת וגוללין אותן למקום המיועד לקרות בהן" עיי"ש.

ומנהגינו לקרות בפרשת וזאת הברכה בלילה כמו ביום, וכמבואר בשערי אפרים, ודרך החיים, ומשנה ברורה ועוד, ומנהג הגר"א היה לקרוא בפרשת ברכות שבתורה וכמו שכ' ב'מעשה רב' (תרס"ט): 'בליל ש"ת קורין בברכות שבתורה וגם הוא עצמו עלה לתורה ולפעמים קרי בכהני אף שהיה כהן בבית, והיינו בפרשת כי תבוא כהן קורא עד וברוך אתה בשדה, לוי קורא עד וברוך אתה בצאתך, ושלישי עד ויראו ממך".

ויש עוד מנהגים בסדר הקריאה כגון מנהג הרה"ק ר' אלימלך זצוק"ל [נדפס בסדר הקפות של נכדו ר' שמעון שיף, דקיבלו מזקנו הרה"ק ר' נפתלי מליזענסק זצ"ל עד הרה"ק ר' אלימלך זצ"ל] ושם הי' עולין "ד' קרואים", והי' קורין לכהן ברכת כהנים בפרשת נשא וידבר ה' אל משה לאמר עד ואני אברכם, לוי בפרשת בהעלתך ויאמר משה לחובב עד רבבות אלפי ישראל, שלישי בפרשת חקת ויסעו בני ישראל ויחנו באבות עד על פני הישימון, רביעי בפרשת בלק וירא בלעם כי טוב עד משכנותיך ישראל.

ומנהג סדר הקריאה של המגיד מקאזניץ זצ"ל [הובא ב'תפלה למשה' לסוכות] היה ג' קרואים: כהן בפרשת תולדות מקפיטל כז פסוק כד עד לאחר פסוק כט - ויאמר אתה זה בני עשו עד ומברכך ברוך, לוי בפרשת ויחי קפיטל מח פסוק יא עד לאחר פסוק טז - ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי עד וידגו לרוב בקרב הארץ, ישראל בפרשת בלק קפיטל כד פסוק א עד לאחר פסוק יג - וירא בלעם כי טוב עד אשר ידבר ה' אתו אדבר, ובקארלין קצת באופן אחר עיי' בסידור 'בית אהרן וישראל'.

ובשערי אפרים מביא מנהג לקרוא חמשה אנשים, וכן מנהג מונקאטש, אלעסק, בעלזא ועוד. ובכמה קהילות אשכנזים הי' עוד מנהגים בזה בסכום העולים לתורה, מהן שבעה קרואים, וי"ב קרואים, ט"ז קרואים ועוד, ועוד חזון למועד להאריך בזה.

ובכמה קהילות אשכנזים לא נוהגין לקרוא כלל, וכבר העיר בזה ב'נימוקי אורח חיים' סי' תרס"ט, וב'מנהגי חתם סופר' (פרק כ' סעי' ח'): "דלאחר ההקפות העלו ג' ס"ת על הבימה ולא קראו בהם, רק שרו לפני הס"ת 'על הכל', **וגם ארבעה זמירות אשר חיבר מרן לשמח"ת וגם תרגמו בלשון אשכנז** עיי"ש, אבל בשאר מקומות הי' קורין וכמו שהאריך בנימוקי אורח חיים דמעולם הי' קורין בבית הכנסת של הגר"א ועוד בתי כנסיות בליל שמחת תורה.

אולם ב'אוצר החיים' (רס"ז) מובא שהרה"ק מצאנז לא נהג לקרות בתורה בליל שמחת תורה, וכן נהגו בבאבוב, וכן נהגו בקאמרנא ועוד, ובי"ג אורות (ח"ב) מביא דהרבי מלובלין הי' המנהג לקרוא ובאפטא לא הי' קורין, והרה"ק מראפשיץ כשהי' בלובלין הי' עולה לתורה, ואח"כ כשהלך לאפטא הפסיק המנהג ומשם ואילך לא נהג לקרוא בתורה, ועיי"ש דבר פלא דפעם היה הרה"ק מראפשיץ זצ"ל בלובלין לימים אחרונים של סוכות, **וסיפר שעלה לתורה שלשה פעמים בלילה אחד**, במנחה של שמיני עצרת שחל אז בשבת כי היו מתפללים מנחה בשבת מאוחר מאוד, בליל שמחת תורה, באשמורת הבוקר כי היו שם חסידים שהתפללו בהשכמה.

וכדאי לציין דה'בכורי יעקב' שם כ' בפשטות: דפשיטא שגם במקום שנוהגין לקרות קרואים לספר תורה משום שמחה לא יברכו תחלה וסוף על התורה, כיון דאינו מחיובי קריאה. אולם ב'נמוקי אורח חיים' מביא דשמע מאחד דרצה לומר כן דהיינו בלי ברכה, וא"א לומר כן דהא בבית הכנסת של רמ"א מברכין בברכה וע"כ כוונת הרמ"א הנ"ל הוא בברכה, וציין לדברי ה'אשל אברהם' דכיון דהוא מנהג המקום ליכא בזה משום ברכה לבטלה, ועיי' בשו"ת 'פני מבין' (או"ח סימן ל') דג"כ ישב המנהג לקרוא בברכה, עפ"י המבואר בשו"ת גינת ורדים (כלל א' סימן מ"ט): "דבאיזה יום שיסכימו עשרה מישראל לקרות בספר תורה שפיר דמי ויוציאו ס"ת ויקראו בברכות מפני כבוד הציבור, והלואי שיקראו כל היום", עיי"ש.

ונסיים בסיפור הידוע מובא בספר 'בוצינא קדישא' (ח"ב, עמוד של"א) מהרה"ח המפורסם ר' סענדר דייטש ז"ל ראה"ק: סיפר הרה"ג ר' אברהם מרדכי ברייטשטיין ז"ל ספרא דדיינא דבי דיני רבה העדה החרדית בירושלים עיה"ק, כאשר ביקר רבינו ז"ל בירושלים בשנת תרצ"ב, בא הגה"צ רבי דוד יוגגרייז זצ"ל לשולחנו הטהור של רבינו בסעודת רעוא דרעוין, ובתפלת המנחה נקרא הגאון הנ"ל לעלות לוי, למחרתו בא אחד מאנשי ירושלים מאנשי ליטא אל רבי דוד זצ"ל, ואמר להגאון הנ"ל "שמעתי שכ"ת עלה לתורה בלילה... וענה רבי דוד :שמע נא, בשמחת תורה גם אצליכם נוהגים לקרות בתורה בלילה, ואצלי כשהרב מקראלי נמצא כאן בארץ ישראל הוא בבחינת שמחת תורה...

בתפוח בעצי היער

ענין זריקת התפוחים בשמחת תורה, מקורו, טעמו, ומנהגו כמבואר בספה"ק

הנה מנהג זריקת תפוחים בחג שמחת תורה כפי אצל הרבה צדיקים וקדושי עליון זיע"א מנהג עתיק יומין הוא, ויש לציין שהמקור הוא בכמה מדרשים על מגילת אסתר, שבהם אנו רואים את העדים הראשונים של המנהג, אמנם יש לציין ששם מוזכר שהמן אמר לאחשורוש שבחג השבועות היו נוהגים במנהג זה, אך כפי הנראה הנהיגו ברבות השנים מנהג זה בחג שמחת תורה.

ויש לציין שהמעיין במאמרינו דלקמן יבחין שבעצם זמן זריקתם היו מנהגים שונים, יש מקומות שנהגו ביום שמחת תורה אחת תפילת מוסף, ויש מקומות שנהגו בשיום שמחת תורה אחר הסעודה, ויש שנהגו בשמיני עצרת אחר תפילת שחרית, ויש שנהגו במוצאי שמחת תורה.

בס' ספרי דאגדתא (וויילנא שנת תרמ"ז) מובא מדרש אבא גריון למגילת אסתר וז"ל: ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד... בסיון עצרתא וסלקין לאיגרא וזרקין חזורין, וחוזרין ומלקטין אותן ואמרין: הכדין יתלקטון בניהון דשנאיניא מביננא. ביאור דבריו שבעצרת של חג שבחודש סיון, עולים לגג וזורקים תפוחים, וחוזרים ומלקטים אותם ואומרים: "כך יתלקטו בניהם של שונאינו מבינינו".

*

ובמדרש אגדת אסתר איתא: ודתיהם שונות, אמר לו בו [צ"ל בא, י, ט.] וראה כמה הם משונים במצוותם מכל העמים... ובירח סיון עבדין תרי יומין טבין, ועלין ומצילין בבי כנישתא, וסלקין לאיגרא ושדיין חזורי, ולקטין יתהון ואמרין: כמה דמתלקיט חזורא הדין הכדין יתלקטון עממא מבינא.

ביאור הדברים, שבחודש סיון עושים שני ימים טובים, ונכנסים ומתפללים בבית הכנסת, ועולים לגג וזורקים תפוחים, ומלקטים אותם ואומרים: "כשם שמתלקט תפוח זה, כך יתלקטו העמים מבינינו".

*

וכן בתרגום שני מביא את דברי המן לאחשורוש כך: בירח סיון תרי יומין טבין עבדין ביה ועלין לבי כנשתהון... לייטין למלכננא ותברין לשולטננא וקרין יתיה יומא דעצרתא וסלקין לאיגר בית אלההון ושדיין חזורי תפוחים ומלקטין יתהון ואמרין "היך מה דמלקטין חזורי היכדין יתלקטו בניהון מן בינא, ואמרין דין הוא יומא דאתיהיבא אוריתא לאבהתנא על טורא דסיני.

פירוש בחודש סיון שני ימים טובים עושים בו, ונכנסים לבית הכנסת שלהם.. ומקללים למלך ומשברים את השלטון וקוראים אותו יום העצרת, ועולים לגג בית אלוקיהם וזורקים תפוחים ומלקטים אותם ואומרים "כשם שאנו מלקטים התפוחים, כך יתלקטו בניהם מבינינו", ואומרים זה הוא היום שניתנה התורה לאבותינו על הר סיני.

*

אמנם בספר 'המנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג' מוזכר המנהג ביום טוב שמחת תורה אצל המנהגים של רבי מאיר מרוטנבורג, ביש מקומות נהגו שני חתנים [חתן תורה - וחתן בראשית] לפזר פירות בבית הכנסת, כגון אגוזים ותפוחים, והעם שטו ולקטו לשמחת תורה, וביש מקומות עושין כן לאחר שאכלו, כשנאספים העם לחצר בית הכנסת.

***

וכן מובא בספר 'הלכות ומהגי מהר"ש' (אות תע"ז, והוא פסקי הלכות של מהר"ש מנוישטט רבו של המהרי"ל) – שתלמידו מעיד מה שראה אצלו, שמעתי ממוה"ר שלום איך ששאלוהו בשמחת תורה, על ביצים שלקחו מן הגוי ומלאו בתרנגולת.. ואמר שאסר התרנגולת וגם שאר הדברים.. אחר כך שמעתי שהרבנית אשת מה"ר שלום אמרה לו, על הנשים שקיבלו פירות מן גויה חנונית, שהביא להם תוך זריקת הפירות בשמחת תורה, ואמרתי שלו שגם זה היה ליאסר כי דבר שיש לו מתירין לא בטיל, ואמר לי מוטב שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין.

*

בקובץ היכל הבעש"ט (גליון י"ח) מביא הרבה מקורות וראיות שמנהג זה היה נהוג בהרבה קהילות הקודש מקדמת דנא, והמשכילים הארורים היתה לצנינים בעיניהם מנהג קדוש זו על כן רצו לעוקרו, וראשי הקהילה בעיר בינגען שבמדינת אשכנז ביטלו בשנת תקצ"א, בין השאר את זריקת התפוחים לילדים בשמחת תורה, בתקנותיהם נכתב בלשון זלזול על מנהג ישראל קדושים, מאחר שכמה אנשים נוהגים בשגעון וחוגגים בשמחת תורה על ידי צעקות פראים, זריקת אגוזים ותפוחים, נאסר הדבר לחלוטין, ואם יהא צורך, יעמידו את העבריינים לדין השלטונות.

וכן מביא שם ציטוטים שונים מכותבי עיתים נכרים ומומרים שהיו עדים למחזה המרהיב של זריקת הפירות, ותיארו אותו בספריהם.

בספר על האמונה היהודית, שיצא לאור בפרנקפורט מלפני יותר מארבע מאות שנה, מתאר גוי אחד מנהגי יום טוב שמחת תורה אצל היהודים, "הם שמחים ביותר ביום זה ומביאים חביות מלאות כל מיני פירות ומעמידים על האלמימר [הבימה] ובשעה שהם עומדים לצאת מבית הכנסת זורקים את הפירות, וגדולים וקטנים עטים עליהם, כי הם רואים בפירות דבר שבקדושה.

כמאתיים שנה אחריו, כותב מלומד גרמני, בספרו על מנהגי היהודים: לאחר מוסף מביאים עוגות, מי דבש ופירות ושאר מאכלים, זורקים פירות לילדים, והם עטים עליהם ללקטם, אוכלים ושותים ושמחים, ולפעמים זורקין פירות לילדים.

בספר שהופיע בלונדון, בשנת תצ"ח נכלל תיאור על הנעשה בשמחת תורה, "בדרך כלל הנשים משליכות, מלמעלה למטה, שזיפים מתוקים, אל הנערים בעזרת הגברים בבית הכנסת".

גם במחזור יהודי האשכנזים שבאיטליה מלפני שלוש מאות שנה, נאמר ונוהגים לכבוד שמחת תורה לחלק פירות לנערים.

להרבות שמחה

בס' המנהגים דבי מהר"ם מרוטנבורג כתב: והעם שטו ולקטו לשמחת תורה, גם רבי אייזיק טירנא, כתב הטעם מפני שמחת העם שקונים פירות... כך מוצאים אנו גם בדברי המהרי"ל שזורקים

פירות "לשמחת הנערים כמנהג". גם רבי בנימין ב"ר מאיר הלוי, בספרו מעגלי צדק, כותב ונוהגים לכבוד שמחת תורה לחלק פירות לנערים.." .

*

וכן מובא להלכה למעשה בספר אליה רבה (סי' של"ה סעי' ה') כשתמה על המנהג "בשמחת תורה שנוהגין לפזר פירות ובנים מלקטים ונותנים לסלים ולקופות", ולכאורה הרי נפסק בשו"ע שאם נתפזרו אפירות אסור ללקטם לתוך הקופה, ומתרצו דכיון שמשום שמחה עושין לא הקפידו.

רמז לתפוח בדבש

בספר חמרא טבא מובא בשם הרה"ק רבי אברהם שמחה הורביץ מבארנוב זי"ע מנמק, "נוהגין להשליך תפוחים שכן תפוח גימטריא עזרנו מגננו הוא, ואאמו"ר ז"ל [הרה"ק רבי ישראל הורביץ מבארנוב זי"ע, בנו של הרה"ק רבי אליעזר מדיזקוב זי"ע] אמר כי לזרוק תפוחים ביום זה [שמחת תורה] רומז על תפוח שאוכלין בראש השנה, ועושים על זה רמז ביום אחרון של חג, והוא על דרך אמרם ז"ל, צריך להחזיר מענינו של שטר בשיטה אחרונה עכ"ד ז"ל ודפח"ח.

חביבות ישראל שנמשלו לתפוח

בספר דבר נצב עמ' קפ"ה (מהגאון רבי נפתלי צבי בראך זצ"ל בנו של הגה"ק מקאשוי זי"ע) כתב.. "שזורקים לנערים תפוחים ואגוזים ושופכים עליהם מים, והנערים חוטפים אותם מתוך הטיט והרפש, יש לומר על פי הכתוב, כתפוח בעצי היער, כן דודי בין הבנים, בצלו חמדתי וישבתיו פריו מתוק לחכי, ופירש רש"י אף על פי שתפוח אין חשוב כשאר אילני פירות, והכל בורחים ממנו, שאין לו צל, ואני בצלו חמדתי, והוא משל, אף על פי שעל ידי מצותיו אין לנו רק מעט תענוגי עולם הזה מכל מקום בצלו חמדתי וישבתי ופריו מתוק לחכי, והיא מופת וראיה על אהבתינו האמיתית אליו יתברך שאינה תלויה בדבר, וכן גבי אגוז כתוב אל גינת אגוז ירדתי, פירש רש"י, אגוז זה נופל בטיט ואין תוכו נמאס, אף ישראל גולין ולוקין מלקיות הרבה ואין תוכן נמאסין, רחמנא ליא בעי, לכן שופכין מים להראות אף על פי שהאגוזים מטונפים בטיט, עם כל זה חוטפין אותם, על דרך "אני לדודי ודודי לי".

להמתיק הדינים

בס' בית ישראל-מאטעסדארף מובא: שמעתי הטעם שאם ח"ו נגזר על האדם ליטול מקופה של צדקה.

מנהגי הצדיקים

מנהג ראפשיץ

יש לציין שבהרבה חצרות צדיקים וקדושים היה נהוג מונהג קדוש זה בעוז ותעצומות, ונפרט כמה מהם.

בספר צל הקודש (אות ק"ב) כתוב וז"ל: נהגו רבותינו הקדושים [הלא המה הרה"ק בעל הזרע קודש מראפשיץ זי"ע וצאצאיו] לזרוק תפוחים בעת נעילת החג בשמחת תורה.

וכן בס' נזר הקודש (אות קמ"א) מובא שכן הרה"ק רבי נפתלי ממעליץ זי"ע היה נוהג לזרוק תפוחים בעת נעילת החג, ומזמרים וידע כל פעול כי אתה פעלתו, וכן ציין שם שכן נהגו גם בחצרות שענדישוב. וכן כידוע נהגו בחצרות דזיקוב.

*

מנהג צאנז

בספר דרכי חיים (אות קי"א, מהחסיד רבי רפאל הלוי סג"ל צימעטבוים משמשו של הרה"ק מצאנז זי"ע) מביא שכן נהג הרה"ק מצאנז זי"ע.

וז"ל: בשמחת תורה בלילה לערך [שעה] יב הלך רבינו הק' לבית המדרש ועשה הקפות, והיה שוהין כמה שעות עד קודם אור היום, ואחר זה הלך רבינו הק' לסעודה. וממשיך "וגם בשמחת תורה ביום, עשה רבינו הקדוש בעצמו הקפות, ואחר התפלה הלך רבינו הקדוש לסעודה והיה שוהה הסעודה עד כמה שעות בלילה, ונתנו הרבה תפוחים לפני רבינו הק' והיה זורק התפוחים והיה חוטפים התפוחים.

ובחלק שני (אות י"ז) מוסיף: "בשמחת תורה היה מנהג רבינו להמשיך סעודת היום לתוך הלילה שלאחריו, והביאו שק תפוחים, ורבינו זרק התפוחים בין העולם, והעולם היו חוטפים, והיה אצל זה דוחק גדול, כי כל אחד רצה לחטוף כי הרבה אנשים היה להם מופתים גדולים בתפוחים אלו.

מידע נוסף הגיעו לידינו על מנהג המופלא הזה אצל הדברי חיים:. בין התפוחים שזרק היו מערבים גם מהתפוחים שהיו תלויים לנוי סוכה, בסוכתו במשך כל ימי החג, אחד הגבאים התפלל ערבית והבדיל על היין, ושוב לא היה אצלו מוקצה הנוי סוכה והוריד את התפוחים מהסוכה וזרקו רבינו להקהל.

*

וכן בס' ליקוטי מהרי"ח (ח"ג סדר שמע"צ ושמח"ת), לאחר שמביא השוללים והמצדדים להמנהג, העיד שמרן הגה"ק בעל דברי חיים זצללה"ה נהג לזרוק תפוחים בשמחת תורה על שלחנו הטהור.

*

בספר דברי יחזקאל השלם מצטט לשונו של ס' דבר יום ביומו שמביא מנהגו של הרה"ק משינאווא בזריקת התפוחים, וזה לשונו: וידענו שעבודה קדושה היה לו לרבינו הקדוש זלה"ה משינאוויע בזה, ופעם אחת בסוף ימיו לא נהג כן, ואולי בעבור שכמעט באים הקהל לידי סכנה.

*

בספר י"ג אורות (עמ' שצ"א) מובא שהרה"ק רבי חנה האלברשטאם מקאלאשיץ זי"ע לא היה נוהג מלפנים לזרוק תפוחים ביום שמחת תורה כמנהג צאנז, ופעם אחת בסוכות סיפר שזקינו הקדוש משינאווא זי"ע לחש באזני אביו הדברי חיים טעם על פי סוד למנהג זריקת תפוחים. והגאון הקדוש מצאנז נענה ואמר: קלעת להאמת (האסט געטראפען). לאחר סיפור המעשה פנה הרה"ק מקאלאשיץ לאיש נכבד מעיר סאניק ושאל אותו אם ישר הדבר לזרוק תפוחים, וענה כן, קם רבינו ועמד על השולחן, והביאו לו שק תפוחים והוא זרקם כפי סדר הנענועים, הקהל נדחק מאד לחטפם, ואף שרבינו בחלה נפשו בדחיקות ודחיפות וכאן נדחקו הקטנים עם הגדולים, אף על פי כן המשיך בזריקותיו, משמחת תורה הזאת ואילך צוה רבינו להביא תפוחים בכל שנה והוא זרקם.

*

מנהג טאהש

בזמירות עבודת הלוי (ח"ב אות י"ד) מובא גם על הרה"ק רבי אלימלך סג"ל לאווי מטאהש זי"ע שבסעודת יום שמחת תורה חילק תפוחים.

מנהג בעלזא

בס' מנהג רבותינו מבעלזא זי"ע (עמ' ס"א) וכן בס' ביתו נאוה קודש (עמ' שס"ט) מובא שבעיירת בעלזא אצל הגה"ק מהר"א מבעלזא זי"ע היה נהוג שהחסיד הרב נחמן השמש, התחפש לרועה צאן, ולבש קיטל, ובשעת עריכת השולחן של הרה"ק מבעלזא בסעודת נעילת החג - שרוב פעמים הייתה בלילה בשעה מאוחרת לאחר שכבר הבדיל - עלה לעזרת נשים בשק מלא תפוחים ודלי עם מים, ומשם זרק את התפוחים על הילדים, צעירי הצאן, שהיו הצאן קדשים.

וכשעלה הרה"ק מבעלזא זי"ע לארץ ישראל נהגו רק שאחד - הרב יום טוב קליין או הרב ישראל קלפהולץ - התחזה לרועה, ונכנס עם הילדים סמוך להרה"ק מבעלזא זי"ע, ושרו את הזמר אתה בחרתנו. כשסיימו זעק הרועה לעומתם: "צאן קדשים"! והם ענו לעומת כדוגמת הגדיים, בשאגה אדירה: "מע"! וחוזר חלילה כמה פעמים, הרה"ק מבעלזא הושיט "לרועה" כוס יין, והרועה בירך אותו, אחר כך נתן לו חלה שיחלק לצאנו.

*

מנהגים שונים

תפוחים ושושנים

בפירוש פתשגן הכתב על תרגום שני, מפרש בחודש סיון עושין שני ימים טובים ובאים לבתי כנסיות שלהם... ומקללים למלך ושרים, וקוראים אותו עצרת או חג השבועות ועולים על גג בית הכנסת ומפזרים שושנים ותפוחים ומלקטים אותם ואומרים, כשם שאנו מלקטים השושנים ותפוחים האלה ככה יתלקטו בניהם מבינינו... לדבריו בנוסף לתפוחים זרקו גם שושנים.

*

גם בספר חמדת הימים (ח"ב דף ע"ח) על פורים כותב לספר את הניסים שנעשה לאבותינו אז, ומתאר את דברי המן לאחשורוש, והוא גם מוסיף שמפזרין בבית הכנסת כל מיני שושנים ותפוחים, החידוש בדבריו הוא, שזרקו סוגים רבים של שושנים ותפוחים.

תפוחים ואגוזים

וכן ספר מנהגים דבי מהר"ם מרונטבורג, ביש מקומות נהגו שני חתנים לפזר פירות בבית הכנסת, כגון אגוזים ותפוחים, והעם שטו ולקטו לשמחת תורה.

תפוחים וחיטים

וכן בקובץ היכל הבעש"ט מעתיק מספר מנהגים מלפני שנת ת"פ לערך, הילדים נאבקים על פירות האילן שנזרקים להם, וכן זרקו כמויות של חטים על הבימה של בית הכנסת, ספר נוסף שנכתב מלפני מאתים וחמשים שנה מצייר את המנהג, שהנשים זרקו מאת העזרת נשים להילדים סוכר שזיפים.

אגוזים

בס' מנהג אבותינו בידינו (ח"א עמ' ל"ב) מביא ציטוט מדברי הגאון החתן סופר זצ"ל וז"ל: מנהג ישן בקהלתנו ק"ק מאטעסדארף לחטוף אגוזים.. ולזרוק בחצר בית הכנסת לשמחת יום טוב.

נראה לי לתת טעם לשבח למה דייקא אגוזים, על פי המבואר בשו"ע, ויש מדקדקים שלא לאכול אגוזים בראש השנה, שאגוז בגימטריא חט', ולכן להורות ששבנו בתשובה מאהבה בימים אלו שהם ימי שמחה, על ידי זה חטאות יהודה לא תמצאנה, לרמז לזאת זורקין אגוזים דייקא, שמתשובה מאהבה זדונות נעשו כזכיות, ולא נשארו עוד רושם חטא שגגה.

*

ועוד בהרבה מקומות רואים חשיבות יתירה לאגוזים, ועיין במדרש רבה (בראשית פרשה ס' אות י"ב) על אליעזר עבד אברהם, ויוצא העבד כלי כסף, רב הונא אמר "קונבי, רבנן אמרי "קליות ואגוזים..." וכן הוא בכמה תקנות חז"ל כגון בליל התקדש חג הפסח ליתן קליות ואגוזים לתינוקות, על כן מפני חשיבתם זורקין אגוזים דייקא.

*

וכן בס' קהילות צעהלים וחכמיה (עמ' מ"ד) שבקהילות צעהלים נהגו בשמחת תורה לפני ההקפות שמהקומה העליונה נזרקו אגוזים לשמחת הילדים שאספום, וכן נהג הגה"ק הויחי יוסף מפאפא זצ"ל אחר ההקפות.

מנהג ספינקא

בס' מנהגי ספינקא (עמ' צ"א) מובא שהגה"ק בעל החקל יצחק מספינקא זי"ע, בסעודה זו [נעילת החג של יום שמחת תורה] היה מחלק שקדים לבניו ונכדיו, נתן חמשה שקדים נגד ה' חומשי תורה, ולכל הנאספים היה מחלק ג' שקדים כנגד בני חיי מזוני,

ובס' ביתו נאוה קודש מובא שמנהג זה, יסודו משנים קדמוניות, ובעיירה בעלזא היה נהוג עוד לפני שבא לשם הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע, והוא כשבא לעיר ביקש שימשיכו במנהג העתיק הזה, מידי שנה בשנה, ואף גילה שטמון וגנוז בו ענינים רמים ונשגבים מאוד.

בעת השולחן הזה, אכל שטרודל ממולא בתפוחים ואגוזים, שהיו שייכים לקידוש היום של שמחת תורה, וגם חילקו להקהל,

*

וכן מובא בס' מנהג רבותינו: בשמיני עצרת אחרי סעודת שחרית בבעלזא לקח שמש העיר שק תפוחים, עלה למעלה על הבית המדרש, שם היתה עליה קטנה וקראו לעליה בית המדרש של חייטים, וזרק משם תפוחים, כשבאו הילדים לחטוף שפך עליהם מים.

מנהג סקווירא

בלוח מעגל השנה-סקווירא (עמ' צ') מובא: נהגו רבוה"ק לחלק בשעת קידוש [בעת פרידה מהסוכה ביום שמיני עצרת] האניג לעקאך [עוגת דבש] ועוגיות ממולאות בתפוחים מרוסקים [קראפן] שהוצץ עליו דבש ומזמרים על ישראל וכו'.

בס' מנהגי קודש מרבוה"ק לבית רוזין מובא שבשמחת תורה נהגו בהוסיאטין לחלק פרנסה, וכן בחצר סאדיגורא היה המנהג בשמחת תורה בשולחן לחלק "קוכן" וזה היה סגולה להשפעות לפרנסה, ובחצר באיאן מחלקים בשמחת תורה פרנסה ומחלקים קוכן הנקרא 'פלאדין', ומחלקים ג"כ עוגת תפוחים הנקראת שטראדל, וכן נהגו בחצר טשארטקוב, וכן בחצר קאפיטשניץ נהגו לחלק קוכן עם תפוח.

בס' הליכות קודש (אות נ"ב) מובא: שהגה"ק האור מלא מקאסאן זי"ע הי"ד היה נוהג בסוף הסעודה בשמחת תורה ביום קודם ברכת המזון היה זורק תפוחים להנוכחים, וכה דרכו, יש שנותן ישר מידו לידם ויש שנותן להם בזריקה, ויש שזורק תפוחים וקבל אותם מי שחטפו, ודוחפים זה את זה, ומי שעינים לו ראה שהכל עשה רבינו בכוונה מיוחדת, גם כשחל שמחת תורה בערב שבת היה זמן התפילה, כמו בכל שמחת תורה .. בשבת, התפילות והסעודות נערכו כמו בכל שבת ובסעודה שלישית אחר הדלקת הנרות היה משלימים השלחן של שמחתתורה מה שהיו מקצרים אותה בערב שבת מפני השבת וגם חלוקת וזריקת התפוחים היו אז.

סגולתם

בספר דרכי חיים לאחר שמביא מנהגו של הרה"ק מצאנז בזריקת התפוחים מסיים: ושמענו הרבה מופתים וענינים גדולים שנעשו בהתפוחים האלו.

ויש לציין שמביא שם שהמנהג לא נפסק ביום שמחת תורה, אצל הדברי חיים נהגו גם לאחר יום שמחת תורה, עד ראש חודש חשוון, להביא לפניו בעת עריכת שולחנו - כידוע שערכו בכל יום - תפוחים הרבה כדי שיברכו, ובירך אותם, מנהגו היה שאם נתנו לו מספר תפוחים של זוגות, כגון ארבע תפוחים וכדומה, לקח אחת וזרקו לתוך הקהל, והשלושה הנשארים היה מברך ומחזירו למי שהביאם.

ומספר שם: פעם עמדתי אצל רבינו, ובאה לפניו בתו הצדיקת גיטשא תחי' שהיא היום הרבנית מגלינא [אשת הרה"ק רבי בצלאל יהושע מגלינא זי"ע] והיתה אז כלה עם נכד הבעל שם טוב זי"ע מרוסלאנד והביאה לאביה הקדוש תפוחים ללחוש אותם, והיו זוגות, וחשבתי שבודאי יזרוק רבינו אחד מהם ואוכל לחטוף, ואמר רבינו לבתו: את הנך כבר היום נכדת הבעל שם טוב הקדוש, ולא יזיק לך זוגות. והחזיר לה את כל התפוחים.

*

כן סיפר הרה"ק רבי מנם מענדל מפריסטיק (חתנו של הרה"ק משינאווא זי"ע) שפעם אחד נחלה מאד בשמיני עצרת, והיה מוטל על ערש דוי, ויצר לו מאוד על שנבצר ממנו להשתתף בהקפות ובשולחן הטהור שערך חותנו הקדוש, וביקש שישאוהו במטתו לחדר הסמוך, למקום שבו ערך חותנו שולחנו הטהור, ולפתע נשמע קול רעש המולה והבין שעומדים עכשיו לזרוק תפוחים, ומרוב עגמת נפש התחיל לבכות על שלא זכה להיות נוכח בתפלות ובהקפות, ואף תפוח לא יוכל לתפוס.

ותוך כדי כך "נשבר החלון, ותפוח חדר דרכו והגיע עד למטתו"

מנהג רבותינו

בסיגוט לא נהגו במנהג זריקת התפוחים, וכן מרן רביה"ק בעל הדברי יואל זי"ע לא נהג כן, אמנם רבינו בעל ברך משה זי"ע גם לא נהג בימי קדם במנהג זו, אך אחרי הפצרות מרובות מאנשים וחסידים שרצו לזכות ישועות, ובהיותו חוטר מגזע צאנז, התחיל אחר כמה שנות נשיאותו לזרוק תפוחים בעת פרידתו מן הסוכה ביום שמיני עצרת אחרי מנחה, ופניו קרנו משמחה בעת זריקת התפוחים, אבל הוא זרק רק כמה תפוחים.

ומרן רבינו הגה"ק שליט"א דיבר בקדשו בקידושא רבא ביום שמיני עצרת תשס"ח, ואמר לפרש בזה הפיוט אמונים אשר נאספו ברכות נכספו וכו', הובילם לאהליהם לשלום וימצאו שם שלום וכו'. וז"ל: הנה דרכו בקודש של כ"ק מרן אאמו"ר זללה"ה היה ביום שמיני עצרת לחלק תפוחים, כפי אשר נהג ק"ז מרן הדברי חיים, ומנהג קדמונים הוא (כמבואר בא"ר סי' תרס"ט סק"א, ומקורו טהור בתרגום שני אסתר ג, ח), ובוודאי כי גם עתה הוא ממשיך בעבודה זו כאשר היתה באמנה אתו בחיים חיותו ומחלק תפוחים לכל העם כל אחד זוכה לקבל תפוח מגן עדן אשר סגולתה נשגבה להמשיך רפואה וישועה בכל הענינים.

והנה הוה מרגלא בפומיה דאבותינו הקדושים להזכיר באלו הימים מאמר הזוהר הקדוש (פ' פנחס דף רייט:) שהאבות הקדושים באים מגן עדן העליון להשתתף בשמחת בניהם. וידוע שק"ז הייטב לב זללה"ה אמר פעם בעת ההקפות שהוא רואה את זקינו הישמח משה זללה"ה. וכ"ק מרן דו"ז זללה"ה היה רגיל לאמר (דברי יואל לשמח"ת עמוד תרטו) שהגם שאין אנו רואים אותם, אבל אנו מאמינים שהם נמצאים בכאן, עכ"ד. ואנו בודאי שאין אנו רואים מאומה, אבל מכל מקום אנו מאמינים בכל זה, ובטוחים אנו שבבואם מגן עדן העליון בימים האלו הם מביאים עמהם תפוחים מגן עדן לכל העם הנאספים להמשיך לנו ישועה בכל הענינים.

וזה יש לומר בכוונת הפייט, אמוני"ם אשר נאספו, ישראל מאמינים בני מאמינים אשר אף שאינם רואים מאומה, מכל מקום מאמינים שהאבות הקדושים נמצאים עמנו, ברכות נכספו, ומכח האמונה בהצדיקים זוכים להמשיך ההשפעות קדושות שמביאים הצדיקים עמהם מגן עדן, ועל כן הובילם לאהליהם לשלום וימצאו שם שלום, בברכה מרובה בני חיי ומזוני רוויחי וכל טוב, עכדה"ק.

ובליל שמחת תורה באמצע ההקפות (בהקדמה) הזכיר רבינו ג"כ עובדא זה, וביאר שם מה שמצינו בפ' תולדות בעת שנגש יעקב אבינו אל אביו יצחק אבינו לקבל את הברכות, (בראשית כז, כז) וירח את ריח בגדיו ויברכהו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', ופירש"י וירח, מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן, כריח שדה אשר ברכו ה', זה שדה תפוחים, על פי המבואר בטור (או"ח סימן תי"ז) שחג הסוכות הוא נגד יעקב. ויתכן לומר כי יצחק אבינו ברכו בברכה זו שיהיה לו כח להמשיך ישועות ורפואות לבני ישראל בכח שדה תפוחים של גן עדן, ולזה פירש"י ראה ריח בני מלמד שנכנס עמו

ריח גן עדן, לרמז על סגולת התפוחים הללו להמשיך ישועה לבני ישראל, וסגולת התפוח בחג הסוכות הוא מכח של יעקב אבינו שנתברך מאת יצחק אבינו שיוכל להושיע את בני ישראל, ובזה יתבאר החרוז, הדור נאה זיו העולם, נפשי חולת אהבתך, כי נפשינו חולאת בגשמיות וברוחניות מאהבת השי"ת, ואין לאל ידינו להושיע מעצמינו, לזאת בקשתינו אנא אל נא רפא נא לה בהראות לה נוע"ם זיוך, זה ריח גן עדן, ע"ד הכתוב (תהלים כז ד) לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וזה נמשך בעת ההקפות על ידי הצדיקים המשתתפים עמנו באותו זמן, אז תתחזק ותתרפא, היינו השפעת הרפואה, והיתה לה שמחת עולם, בישועה בכל הענינים, ועייש"ש מה שפי' עוד בזה.

*

בס' מבית אבותי ורבותי (ח"א) מובא שכן היה נוהג הרה"ק הדברי שלום מסטראפקוב זי"ע והיה חסידיו מגיעים מכל העיירות לזכות בפרי כי היה נודע סגולתו, ומביא שם סיפור נורא בחסיד א' מעיר ריישא שלא זכה לזש"ק וכל שנה ושנה נסע לרבו ונדחק לחטוף תפוח, אך מחמת גודל הדחק וגודל עדינותו של החסיד הנ"ל לא זכה אף פעם לחטוף פרי מיד רבו הקדוש, עד ששנה אחת אמרה לו אשתו שבשנה הזאת לא יעיז לחזור לביתו עד שיביא תפוח בידו, והנה האברך השבור הנ"ל עמד ונדחף מכל כוחותיו שיזכה לקבל תפוח, ובאמצע זריקת התפוחים פנה הרה"ק מסטראפקוב זי"ע לעבר האברך הנ"ל וזרק לו תפוח באמרו: נא דיר א פרי, וכמובן שהחסיד הלז לא ידע את נפשו מרוב שמחה ותקוה, כי הרי תפוח בידו והבטחת רבו 'נא דיר א פרי', וכך חזר לביתו, והחביא את התפוח מעל גבי ארון בביתו שבזמן מיועד הוא ואשתו יכאלו ממנו ויתברכו בפרי בטן. והנה שם בביתו הסתובבה משרתת יהודית באה בשנים שגם עדיין לא זכתה לזש"ק, ופע"א הבחינה בתפוח זו, והיות שלא ידעה פשר התפוח חשבה לתומה שבשגגה הגיע מעל גבי הארון, והיא אכלה אותה, ובעבור כמה ימים והאברך הלז רצה לקחת את התפוח לאכלו, והיא נעלמה לו, והתחיל לחפש בחורין ובסדקין, והלך לחקור את המשרתת הנ"ל אולי ראתה את התפוח מחמד עיניו, ויהי בשמעה את דברי האברך הנ"ל מאוד נתייראה להודות בשגגתה, על כן הכחישה בתוקף שלא ראתה שום תפוח, והנה לאחר תשעה חדשים יצא קול הרנה במחנה שהמשרתת הנ"ל זכתה לבן זכר, וכל העיירה לבשה חג מגודל השמחה שהיה למעלה מדרך הטבע, חוץ מהאברך הנ"ל שאז הבין למפרע שהיא אכלה את התפוח וכך נושעה, ולא ידע את נפשו מרוב צער, ונסע לרבו הק' וסיפר לו השתלשלות הדברים, והרה"ק הבטיח לו שיבוא בשנה הבאה ויתן לו עוד פרי, ואכן בשנה הבאה נתן לו מהתפוחים והוא זכה לבן, והנה מהסיפור הלז רואין גודל הישועות שהיה גנוז בעצם התפוח.

*

בס' דמשק אליעזר- דזיקוב (פי"ג) מובא שפעם בנעילת החג במוצאי שמחת תורה השליך הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זי"ע תפוחים על הקהל, פתח ואמר.מי שיחטוף מן התפוחים הללו, פרנסו תהא מובטחת לכל השנה.

אחד מחשובי חסידיו לא היה אז בבית המדרש במוצאי יום טוב בבואו לקבל ברכת פרידה מאת הרה"ק מדזי'קוב זי"ע, התאונן לפניו על רוע מזלו, שלא זכה להיות בבית המדרש בשעת זריקת תפוחים, ועל כן לא נפל בחלקו לחטוף מהם. ענה לו: אל תדאג כלל, כי לא עשיתי מאומה, רק ראיתי חסידים שפניהם זועפים, ולא היה להם שמחת יום טוב לשמוח בשמחת התורה כראוי, על כן זרקתי תפוחים ואמרתי להם זאת כדי לבדח את דעתם ולהרנין את לבם.

*

בספר דברי חנה השלם (עמ' ל') מובא שבשנת תרח"צ בעת נעילת החג של שמחת תורה ניגש רבינו הרה"ק מקאלאשיץ זי"ע למקומו בשולחן הטהור, ושם עמדו שני שקים של תפוחים, חגר את אבנטו ופניו נתחוורו כסיד, נתאספה שם קבוצה של חולאים וכל מיני תאבי ישע, רבינו עלה על השולחן, ותיקן את אבנטו, ופניו נתלהבו כאש לוהט, התחיל לזרוק תפוחים למרחוק והעם נדחק ונלחץ לחטוף, החסיד הנזכר עמד סמך להרה"ק מקאלאשיץ זי"ע, ורצה שרבינו יתן לו תפוח, צעק וקרא לרבינו שיתן לו תפוח, אבל רבינו לא שמע מחמת גודל דביקותו, חזר וצעק עוד הפעם עד שהבחין בו רבינו, אך אמר: יחזקאל'ע נתינת תפוחים לתוך היד אינו שוה כלום העיקר הוא לחטפם..והמשיך לזורקם, ולא נתן לו.

*

וכן מובא שם שהחסיד הרבי שמעלקא גאלדקלאנג ע"ה היה אצל הרה"ק מקאלאשיץ זי"ע בשמחת תורה בעת זריקת התפוחים, לאחריו, שאל אותו הרה"ק מקאלאשיץ אם עלה בידו לחטוף מהתפוחים, כשהשיב בשלילה, פנה את חסיד אחד שהיה עומד שם, ושאלו כמה חטף, ענה ארבעה, ביקש הרה"ק מקאלאשיץ שיתן לו תפוח אחד, ונתנו לר' שמעלקא.

עוד מובא שם, שפעם אחת ראה הרה"ק מקאלאשיץ זי"ע בשמחת תורה בעת שזרק תפוחים, שעומד שם אביון מהודר, שהיה לו עשרה בנים, וביניהם בנות שכבר הגיע לפרקן, קראו הרה"ק מקאלאשיץ, ואמר לו: חטפו תפוח, ותהיה לכם פרנסה כל השנה.

*

הפרי מגדים (סי' תרס"ט בא"א) כותב "נוהגין לזרוק פירות לשמחת תורה" ומציין לדברי האליה רבה שיש למנהג מקור במדרש, אך הפרי מגדים הורה שיזהר "ועיין סי' קעא: לזרוק במקום מאוס אין נכון", אין הוא חולק על המנהג, רק מעורר שלא יזרקנו במקום מאוס.

בספר שבילי דוד (מהגה"צ מוויצען זצ"ל) מתמרמר על ביטול המנהג הקדוש וכותב: והיה מנהג לפנים בהרבה קהלות כי היו שופכין מים לפני בית הכנסת על תינוקות הבאין לחטוף פירות שזרקו לפניהם, ואמרו העולם שזהו רמז לניסוך המים, וזה כדעת הטורי זהב דשמיני עצרת מישך שייך לימי חג שלפניו, וכמדומה לא היה מנהג זה רק באשכנז, אחר כך כשגברו חדשי זמנינו אשר ארבו לבטל מנהגים, גם זה ביטלו.

אמנם בספר ילקוט הגרשוני (או"ח סי' תרס"ט אות ד') כותב לאחר שציין לדברי הפרי מגדים שאין לזרוק פירות במקומות שנמאסים אין נכון לזרוק תפוחים ואגוזים וכדומה במקום טיט ורפש, והדין דין אמת, ולכך לא הבנתי מה שמתרעם בספר שבילי דוד על שביטלו המנהג שנהגו בהרבה קהילות שהיו שופכין מים לפני בית הכנסת על תינוקות.. ולפי מה שכתבתי על ידי ששופכין מים על התינוקות נעשה שם טיט ורפש, וגורמין ביזוי אוכלין אשר לא כדת". ומסיים "ובדין ביטלו המנהג הזה".

*

ויש לציין שבעל התוספות יום טוב, כותב בספרו על הלבוש מלבושי יום טוב (סי' תרס"ט אות א') וז"ל: ונוהגין במקצת מדינות לזרוק פירות לנערים, ומצאתי שרבי בחיי כתב למחות, אמנם בס' הקובץ יצא להגן על המנהג וכתב: אבל יש במדרש שזה היה אומר המן למלך גם כן על היהודים אם כן מנהג קדמון הוא, ואולי שרבינו בחיי ז"ל ראה בימיו נוהגין בזה ריקות והוללות, ודברי המלבושי יום טוב כן הובאו בס' אליה רבה (סי' תרס"ט ס"ק א'), ובס' אליה זוטא (שם), ובבאר היטב (סי' תרס"ט סק"ב).